
Marko Babić

HOMILETSKA GRAĐA U "SLUŽBI BOŽJOJ"

Homiletic materials in 'Divine Service'

UDK:

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12/2010

447

Sažetak

Liturgijsko-pastoralni časopis "Služba Božja" kroz 50 godina izlaženja donosio je i priloge za homiletsku građu što je bio jedan od oblika podupiranja liturgijske obnove što ju je naznačio Drugi vatikanski sabor.

Auktor u ovom članku analizira priloge homiletske građe objavljene u časopisu i popratnim izdanjima stavljajući ih u kontekst gibanja u Crkvi toga vremena. Osobito je značajno usmjeravanje homilije prema svetopisamskim čitanjima što su se naviještala u nedjeljnom bogoslužju i promicanje homilije kao sastavnog dijela bogoslužja.

Ukazujući na pravo mjesto i ulogu homilije u bogoslužju, autor sugerira i moguće perspektive za daljnje usmjeravanje časopisa koji bi i dalje trebao biti pomoćno sredstvo pastoralnim radnicima kod pripremanja i izvođenja bogoslužja. U tom poslu ovdje se zadržavamo na homiliji i problemima što se pojavljuju. Osobit je naglasak stavljen na prilagođavanje naviještenom Pismu ali i stanju slušatelja naviknutih na nove načine govorne komunikacije.

Ključne riječi: homilija, liturgijski čin, propovijed, propovjednik, govorna komunikacija.

UVOD

"Božji se narod ujedinjuje prvotno Riječju Boga živoga koja se, s pravom, može tražiti od svećeničkih usta" (PO 4). To je načelo primjenjivano kroz čitavu povijest naroda Božjega iako su se

subjekti s čijih je usta odjekivala ta riječ kroz povijest mijenjali a homilija, kao ne ritualizirana komunikacija Božje riječi, u slavljeničkom kontekstu stvorila bogatu i veoma raznoliku kršćansku tradiciju s različitim formama i obilježjima.

Služba Božja je pokrenuta oko godinu i po dana nakon najave Drugoga vatikanskog sabora i samo nekoliko mjeseci nakon osnivanja saborskih pripremnih komisija i tajništva.¹ Uz ostale oblike podupiranja liturgijske obnove, homiletska građa je značajno zastupljena od samih početaka. Analizirajući homiletsku građu u ovom liturgijsko-pastoralnom časopisu nastojali smo pratiti trendove i gibanja u Crkvi toga vremena i uspoređivati ih s onim što je nudila i promicala *Služba Božja*. Na kraju ćemo upozoriti na pravo mjesto i istinsku ulogu homilije u liturgijskom slavlju što bi trebao biti neki putokaz kojim putem bi časopis trebao usmjeravati svoj sadržaj s obzirom na homiletsku građu. Jer ovaj bi časopis i u budućnosti trebao dati suvislo opravdanje današnjeg propovijedanja za vrijeme bogoslužja ili ostaviti neodgovoreno pitanje što ga, istina previše zaoštreno, postavljaju neki teolozi: *Je li danas još uvijek uopće potrebno propovijedati?*²

Činjenica je da se u svim crkvama nedjeljom redovito propovijeda, da se sve više osoba vrti oko mikrofona uz oltar preko kojega se nudi bogata ponuda duhovne hrane, ali od svega toga se tek nešto malo okuša, još manje pojede, a vrlo malo probavi. Leži li krivnja na ponuđačima ili na primateljima, ili možda drevna ješka što je nudimo ne odgovara ribama koje u današnje vrijeme želimo upečati? Odgovor nije lako dati, osobito ne sasvim jednostavan i svima prihvatljiv. Ali, i samo postavljanje pitanja je barem naznaka nekakva odgovora. A za odgovorima moramo tragati, jer Gospodinova riječ odjekuje i danas: *Postavih vas da idete i rod donosite i rod vaš da ostane* (Iv 15,16). Kako to ostvariti u današnjem vremenu u kome su transcendentne vrijednote potisnute na marginu zaglušnom bukom tehnoloških pomagala i u današnjem svijetu što živi bez Boga ili, u najmanju ruku, kao da Boga nema? Može li naviještanje Kristova spasenjskog djela i danas donositi svijetu spasenje koje je u

¹ Papa Ivan XXIII. najavio je sazivanje Drugoga vatikanskog sabora 25. siječnja 1959. a 5. lipnja 1960. uspostavljene su pripravne komisije i tajništva. Prvi broj *Službe Božje* tiskan je prije početka došašća 1960.

² Usp. npr. SOROLDONI Mario, *C'è ancora bisogno di prediche?*, Paoline, Roma 1971.

stanju preoblikovati svijet tako da od divljeg postane čovječan a od čovječnog božanski, kako se nekoć lapidarno izrazio papa Pio XII.?

Ipak, uza sva nastojanja da propovijed postane djelotvorna, svjedoci smo da s postignutim rezultatima najčešće nisu zadovoljni ni propovjednici ni slušatelji. To nije ni čudno jer jedan iskusan profesor homiletike i autor više knjiga s tog područja ne boji se priznati da je “propovijedanje uistinu višeslojna djelatnost; u igri su i tolike različitosti da se nikada neće moći reći kako je dostignuta zadovoljavajuća definicija propovijedanja ili ona koja bi vrijedila jednom za svagda”.³

1. HOMILIJA U TEORIJI I PRAKSI 20. STOLJEĆA

U prvoj polovici 20. stoljeća homilija je u katoličkim crkvama prakticirana prema naslijeđenoj praksi i smjernicama Tridentskog sabora iznesenim u dekretu *Super lectione et praedicatione* koji je obvezao svećenike da kršćanskom narodu propovijedaju evanđelje nedjeljom i svetkovinama.⁴ Kršćanski život, a osobito liturgija, nakon Tridentskog sabora obilježeni su srednjovjekovnom skolastičkom praksom što se prenosila u pomno uređenim sjemeništima i kulturom baroka koji je prožimao sve sfere života poslije tridentske ere. Uz časne iznimke, homilija je bila “propovijed” u izvornom smislu te riječi, tj. “pripovijedanje” koje se najčešće i fizički odvajalo od misnog slavlja a po formi i sadržaju se ravnalo po tematsko-poučnom rasporedu i pravilima klasične retorike. Sadržaj je često tražio nadahnuće u mitologiji, literaturi i filozofiji, a navodi iz Svetoga pisma korišteni su da pojačaju efekt, a ne kao polazište i ostvarenje spasenjskog posvećenja.⁵ Prevladavale su popularne pučke propovijedi koje su prvenstveno obrađivale vjerski i čudoredni život širokih slojeva naroda kroz poučne primjere, priče i legende. Nije bila rijetkost da je misno slavlje bilo prije

³ CRADDOCK Fred B., *Propovijedanje. Umijeće naviještanja Riječi danas*, KS, Zagreb, 2009., 15.

⁴ Povjesničar Jedin tvrdi da je to prvi i jedini pravi pokušaj da se ostvari obnova Crkve na idealnom temelju kršćanskog humanizma što promiče istinsko vrednovanje svetopisamskih i otačkih tekstova. (Usp. JEDIN H., *Il Concilio di Trento*, Morcelliana, Brescia 1962., II., 145.-146.

⁵ Opširnije o tome vidi: L. Della TORRE, *Omelia*, u: *Nuovo dizionario di liturgia*, Paoline, Roma 1984., 930.- 936.

ili poslije svečane propovijedi koja je trajala višestruko duže od toga slavlja.

Kršćansko bogoslužje i homilija koja je, uglavnom, bila u sklopu svečanog nedjeljnog bogoslužja, u prvoj polovici 20. stoljeća i u godinama do Drugoga vatikanskog sabora, bilo je pod snažnim utjecajem službenih zahvata rimskih prvosvećenika i ideja liturgijskog pokreta u Europi koji je u to vrijeme doživio vrhunac aktivnosti.

Intervencije papa i rimske kurije posebno su bile usmjerene prema sprječavanju zloraba u propovijedanju i učvršćivanju pridržanosti prava propovijedanja biskupima i svećenicima kojima biskupi dodijele pravo na to. Ipak, u tim papinskim intervencijama je bilo i veoma dobrih i poticajnih smjernica za stvaranje i prakticiranje pravog kršćanskog navještaja preko homilije. Tako papa Benedikt XV. u enciklici *Humani generis redemptionem*, od 15. lipnja 1917., predstavlja sv. Pavla uzorom propovjednika u pripremanju, sadržaju i načinu propovijedanja. Tu, između ostaloga, upozorava i na lošu propovjedničku praksu: *Susrećemo ne mali broj svetih govornika koji propovijedaju zaobilazeći Sveto pismo, Oce i naučitelje Crkve te dokaze svete teologije, a govore jedino jezikom razuma!*⁶

Kodeks crkvenog prava iz 1917. u kanonima 1344. i 1345. propisuje da je svaki župnik dužan nedjeljom i blagdanima narodu naviještati Riječ Božju, "što se obično naziva homilija", za vrijeme najposvećenije mise. Također se pohvaljuje i potiče da to bude u svakoj crkvi u kojoj se okuplja narod na nedjeljnu i blagdansku misu. Kodeks 1917. određuje da to bude "kratko tumačenje evanđelja ili neki dio kršćanskog nauka".⁷

Pobornici liturgijskog pokreta u Europi promiču ideju o potrebi homilije kao sastavnog dijela nedjeljnog misnog slavlja povezano sa svetopisamskim čitanjima i otajstvom što se slavilo. A. Manser, među jedanaest točaka u koje je sažeo ciljeve liturgijske

⁶ Citirano prema: Della TORRE, *Omelia*, 931.

⁷ Tu uočavamo razliku od odredaba Tridentskoga sabora o homiliji. Trident je, naime, zahtijevao tumačenje "onoga što se čitalo na misi" (Sess. XXII. c. 8), tj. svetopisamsko čitanje ili misni ordinarij. Naglasak Kodeksa iz 1917. na "kršćanski nauk" uvest će praksu, što će općenito prevladati u godinama pred sazivanje Drugoga vatikanskog sabora, povezivanja s misom katehetske ustanove što će se prikazivati kao jedna od najvažnijih dužnosti dušobrižnika (kanon 1329.). Budući da nije bilo druge prigode susreta s vjernicima, takve su kateheze povezivane s nedjeljnom misom.

obnove, navodi i *oživljavanje liturgijskih propovijedi*.⁸ Značajan poticaj češćem prakticiranju tih „liturgijskih propovijedi“ dao je međunarodni liturgijski kongres u Asizu 1956.⁹ sa završetkom u Rimu gdje je papa Pio XII. podržao ideje iznesene na kongresu i dao za pravo promicateljima liturgijske obnove nazvavši to „prolazom Duha Svetoga kroz Crkvu”.¹⁰

U takvoj je atmosferi započeo Drugi vatikanski sabor i usvojena liturgijska konstitucija *Sacrosanctum Concilium*. U njoj je oživotvoreno načelo što je bilo usvojeno u godinama prije sabora, a glasi: Nijedan liturgijski čin neka ne bude bez naviještanja Riječi Božje. Time je i homilija postala sve češća i sve više obilježena sadržajem i mistagoškom primjenom dotičnog liturgijskog otajstva. Tako je navedena konstitucija naglasila da je *“Sveto pismo od najveće važnosti u liturgijskom slavlju jer iz njega se uzimaju čitanja i tumače u homiliji”* (br. 24). Zbog toga određuje da se propovijed, što je *“dio liturgijskog čina ... vrši vrlo vjerno i pravilno. Propovijedanje neka crpe poglavito iz vrela Svetoga pisma i liturgije”* (br. 35). Propovijedanje se nikako ne bi smjelo pretvoriti u stručno egzegetiranje svetopisamkog teksta niti u običnu katehezu. Jer, *“liturgija nije kateheza ni tečaj biblijske teologije, nego slavljenje Kristova otajstva”*.¹¹

U poglavlju o Presvetoj Euharistiji, Konstitucija posvećuje čitav broj 52. propovijedanju u misi s narodom. *“Homilija se veoma preporučuje; ona je dio same liturgije. Njome se tijekom liturgijske godine na temelju svetoga teksta tumače otajstva vjere i pravila kršćanskog života. Neke se to nikako ne propušta, osim zbog teškog razloga, nedjeljama i zapovjednim blagdanima na misama koje se služe uz učešće naroda.”*

U komentaru Konstitucije o liturgiji o. Martin Kirigin, koji je zanosno pratio i promicao ideje liturgijskog pokreta, svraća pozornost na obvezatnost propovijedanja svake nedjelje i blagdanima. Podsjeća na upozorenje kardinala Šepera svećenicima na tečaju 1964.: *U mnogočemu morat ćemo mijenjati mentalitet naših vjernika. Uzmite npr. odredbu Konstitucije i*

⁸ *Lexicon für Theologie und Kirsche*, VII., 316.

⁹ Glavno usmjerenje kongresu dali su Andrea Jungmann i Agostino Bea predavanjima o pastoralnom vrednovanju naviještanja Riječi Božje u liturgiji. (Opširnije o tome: BUGNINI Annibale, *La riforma liturgica (1948.-1975.)*, Ed. Liturgiche, Roma 1983., 24.)

¹⁰ ISTI, nav. dj., 25.

¹¹ BAŠIĆ Petar, *Slaviti Euharistiju po misalu Pavla Šestoga*, Zagreb, 1992., 29.

*Motuproprija Pavla VI. o obvezatnoj homiliji na nedjelje i blagdane. Za mnoge je homilija, dotično propovijed, nešto akcidentalno, nedužni dodatak misi, a da prava misa počinje tek poslije toga, s prikazanjem. Zato vidimo u gradu tolike koji preferiraju kratku misu od 30 minuta, bez propovijedi i bez pričesti vjernika. Ili sličan slučaj u mnogim seoskim župama, gdje dio muškaraca za vrijeme propovijedi ode iz crkve.*¹²

Kirigin potkrjepljuje tvrdnju o važnosti homilije u misi pozivanjem na izjavu dvojice velikih liturgičara, P. Jounela i B. Bottea, kako će sveukupni *"uspjeh liturgijske obnove, kako ju je proglasio Sabor, najviše ovisiti o načinu kako će se provesti ta odredba Konstitucije.*¹³

Ista je ideja prisutna i na mnogo mjesta u drugim dokumentima Drugoga vatikanskoga sabora.¹⁴ Osobito je značajno da Dekret o službi i životu prezbitera prije govori o tome da su prezbiteri službenici Božje riječi, a tek onda poslužitelji sakramenata. *"Propovijedanje riječi potrebno je za dijeljenje sakramenata jer su to sakramenti vjere, koja se iz riječi rađa i njome se hrani. To napose vrijedi za liturgiju riječi u služenju mise, u kojem se nedovoljno sjedinjuju naviještanje Gospodinove smrti i uskrsnuća, odgovor puka koji sluša i žrtva kojom je Krist u svojoj krvi zapečatio Novi savez; vjernici u toj žrtvi sudjeluju svojim prošnjama i primanjem sakramenata.*"¹⁵

Takvo opredjeljenje Drugoga vatikanskog sabora provedeno je u svim službenim liturgijskim knjigama obnovljenim prema smjernicama sabora. Tako npr. Opća uredba Rimskog misala uklapa homiliju u službu Božje riječi i promatra je kao središte dijaloga između Boga i njegova naroda: *"U čitanjima, naime, koja tumači homilija, Bog govori svome narodu, otkriva mu otajstvo otkupljenja i spasenja te mu pruža duhovnu hranu.*"¹⁶

Isto je načelo primijenjeno u svim dijelovima obrednika i pontifikala jer je naviještanje Božje riječi sastavni dio svih obreda kojima su obrasci doneseni u odgovarajućim liturgijskim

¹² KIRIGIN Martin, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum Concilium*, FTI, Zagreb, 1985., 219.

¹³ *Isto*

¹⁴ Usp: LG 25; 35; DV 2- 7; 21; GS 4.

¹⁵ Dekret o službi i životu prezbitera *Presbyterorum Ordinis*, br. 4.

¹⁶ Prvo tipsko izdanje u br. 33. treće tipsko izdanje u br. 55

knjigama.¹⁷ Svim tim liturgijskim knjigama zajednička je preporuka predvoditeljima da homilija treba pomoći sudionicima dublje uranjanje u otajstvo što ga zajednički slave. Znakovita je preporuka u Redu pokore br. 36: “U homiliji će se svetopisamska čitanja vjernicima izložiti i primijeniti na život.” Ili u Redu slavljenja ženidbe br. 57: “Nakon čitanja evanđelja svećenik u homiliji iz svetog teksta izlaže otajstvo kršćanske ženidbe, dostojanstvo bračne ljubavi, milost sakramenta i zadaće supruga.”

Budući da je časoslov na osobit način posvećen čitanju i razmatranju Svetoga pisma, sasvim je normalno da je i u njemu na više mjesta preporučena homilija. Tako Opća uredba časoslova u br. 47 preporučuje da se u “slavljenju večernje s narodom, prema prilikama, može dodati i kratka homilija koja tumači pročitano čitanje.” Ista je preporuka i za bdijenja na kojima se čita evanđelje “o kojem, ako je prilika, može biti homilija” (br.73). A svećenici trebaju na poseban način posezati za bogatstvom Svetoga pisma “kako bi riječ Božju, kada je sami prime, mogli svima dijeliti te njihova poruka bude hranom za narod Božji” (br. 55). Oni kao “blagovjesnici riječi Božje nalaze za svaki dan izvrsne primjere svetog propovijedanja” (br.165) u čitanjima iz spisa Svetih otaca što ih čitamo u časoslovu.

2. HOMILETSKA GRAĐA U SLUŽBI BOŽJOJ

Služba Božja (dalje: SB) od prvoga broja posebnu pažnju posvećuje građi za homilije izrađene na temelju misnih svetopisamskih čitanja. I to je pruženo kao pomoć propovjednicima. Isto će usmjerenje, s malim oscilacijama, zadržati sve do naših dana. Izbor homilija uvjetovan je liturgijskim vremenom izlaska pojedinog broja. Budući da je prvi broj pokrivao vrijeme došašća i božićno vrijeme, donesen je prijevod drevne homilije carigradskog patrijarha iz 8. st. sv. Germana

¹⁷ Usp. npr. Prethodne napomene: Sveta pričest i štovanje euharistijskog otajstva izvan mise, br. 29 i 112 b; Red pristupa odraslih u kršćanstvo, br. 91-92; br. 142, 161, 168, 175, 185, 191, 196. Red potvrde u br. 22. preporučuje biskupu mistagošku homiliju u kojoj treba “protumačiti biblijska čitanja te tako potvrđenike, njihove kumove i roditelje kao i cijeli zbor vjernika uvodi u dublje shvaćanje otajstva potvrde”. Kod podjeljivanja svetih redova biskupu je predložen tekst kao uzorak homilije. Usp. Ređenje đakona, br.14; Ređenje prezbitera, br.14; Ređenje biskupa, br.17.

o Bezgrešnom začecu¹⁸ i građu za dvije homilije, priredio fra Franjo Carev, na poslanice što su se čitale na božićnoj Ponočki i na svetkovinu Bogojavljenja.¹⁹ To je, u stvari, kratak pastoralni komentar svetopisamskog teksta s dosta praktičnih podataka što su ih propovjednici rado koristili.

U 2. je broju građa za pripremanje homilije na poslanicu što se čita na Svijećnicu pod naslovom *Gospodin u svome Hramu*.²⁰ U broju 3. prvoga godišta građu za homiliju sačinjavaju opširni opisi s kratkim tumačenjima bogoslužja u Velikom tjednu na hrvatskom i slovenskom jeziku, tumačenje poslanice na Uskrs (1 Kor 5, 7-8) pod naslovom *Beskvasni kruh*²¹ te izvadcima iz Uskrsne liturgije bizantinskog obreda.²²

U br. 4. donosi se građa za homiliju o Krvi Kristovoj na slovenskom jeziku²³ i prijevod razmišljanja o poslanici na 4. nedjelju po Duhovima bez naznake autora.²⁴ U br. 6. donesena je građa za homiliju na temu poslanice na dan Posvete crkve.²⁵

Drugo godište SB, "zaodjenuto u bolje ruho", tj. otisnuto knjižotiskom, u 1. br. donosi homiliju o. Franje Careva pod naslovom *Ustanimo od sna* na temu poslanice prve nedjelje došašća.²⁶ Drugi broj donosi homiliju od istoga pisca na poslanicu za misu Uskrsnog bdijenja pod naslovom *Težite za onim što je gore*,²⁷ a br. 3. homiliju za blagdan Presvetog Trojstva

¹⁸ Usp. SLUŽBA BOŽJA. Liturgijsko – pastoralni list, (dalje: SB), Makarska, I. (1960.-1961.), 9-11.

¹⁹ (O.F. CAREV), Utjelovljena milost Božja (Poslanica božićne ponočke), SB, I. (1960.-1961.), 12-14; ISTI, Ustani, rasvijetli se! (poslanica na blagdan Bogojavljenja), SB, I. (1960.-1961.), 15-19. Ime autora tih dvaju priloga nije naveden, a u "Sadržaju I.-IV. godišta Službe Božje" ovi su prilozii svrstani u grupu "Bez oznake pisca". Na sačuvanom primjerku iznad naslova obiju homilija nalazimo zabilježbu zapisanu grafitnom olovkom: "O. F. Carev". Prema izgledu rukopisa sa sigurnošću možemo ustvrditi da je to osobno zabilježio fra Frano Carev.

²⁰ Ni ovdje nije naznačen pisac, ali prema stilu zaključujemo da je to opet bio fra Frano Carev.

²¹ SB, I.(1960.-1961.), 9-12.

²² SB, I.(1960.-1961.), 22-24.

²³ SB, I.(1960.-1961.), 4.-6.

²⁴ SB, I.(1960.-1961.), 7.-11 Na primjerku sačuvanom u arhivu Franjevačke bogoslovije u Makarskoj na početku ovoga prijevoda fra Franjo Carev bilježi grafitnom olovkom: + Em. Löhr – J. Bernhardt.

²⁵ SB, I.(1960-1961), 3.-7. Autor nije naznačen, pretpostavljamo da je to fra Franjo Carev.

²⁶ SB, II.(1962.-1963.), 15.-18. Tu je već naznačen autor: O. Franjo Carev.

²⁷ SB, II.(1962.-1963.), 65.-67.

pod naslovom *Dubina mudrosti i znanja Božjega*.²⁸ Homilija na temu poslanice 8. nedjelje po Duhovima pod naslovom *Duh posinovljenja* tiskana je u 4. broju,²⁹ a za blagdan Krista Kralja, pod naslovom *Himan otkupljenju*, u 5. broju.³⁰ Posljednji broj ovoga godišta donosi dvije veoma vrijedne homilije, ili bolje rečeno: građu za homilije, na temu posljednje nedjelje po Duhovima. Prva je prijevod teksta njemačke benediktinke Emilijane Löhr pod naslovom *Budući vijek*³¹ a druga na poslanicu iste nedjelje iz pera fra Franje Careva pod naslovom *Iz kraljevstva tmina u kraljevstvo svjetlosti*.³²

Prijevod dijelova knjige Emilijane Löhr *Das Herrenjahr* zastupljeni su u više brojeva. U br. 1. trećega godišta preveden je odlomak razmišljanja o vremenu nakon Bogojavljenja pod naslovom *Između Epifanije i paruzije*. U podnaslovu je istaknuta glavna ideja vodilja: Život Crkve od prvog do drugog Bogojavljenja,³³ a u 2. br. istoga godišta razmišljanje uz 4. korizmenu nedjelju pod naslovom *Sveti grad*.³⁴ U br. 3 uvršteno je razmišljanje uz 4. nedjelju po Duhovima pod naslovom *Nada kozmosa*,³⁵ a u dvobroj 4 i 5 razmišljanje uz kvatrenu subotu u rujnu pod naslovom *Blagdani svetoga sedmoga mjeseca*.³⁶ Zadnji broj ovoga godišta donosi njezino razmišljanje uz 21. nedjelju po Duhovima pod naslovom *U Božjoj borbenoj opremi*.³⁷ Za 1. br. četvrtog godišta prevedeno je razmišljanje uz 1. korizmenu nedjelju pod naslovom *Dani spasenja*,³⁸ a u broju dva razmišljanje na drugu nedjelju po Uskrsu pod naslovom *Ja sam Dobri pastir*.³⁹ U istom je broju doneseno i razmišljanje na slovenskom jeziku pod naslovom *Poveličan v nebesih, a obenem*

²⁸ SB, II.(1962.-1963.), 110.-112.

²⁹ SB, II.(1962.-1963.), 170.-172.

³⁰ SB, II.(1962.-1963.), 222.-224.

³¹ SB, II.(1962.-1963.), 273.-277.

³² SB, II.(1962.-1963.), 277.-280.

³³ SB, III.(1963.), 8.-10. U istom je broju (str. 11.-15.) tiskana i homilija o. Franje Careva na poslanicu nedjelje Sedamdesetnice pod naslovom *S borbom do cilja*.

³⁴ SB, III.(1963.), br. 2, 6.-10.

³⁵ SB, III.(1963.), br. 3, 13.-15.

³⁶ SB, III.(1963.), br. 4-5, 47.-50.

³⁷ SB, III.(1963.), br. 6, 12.-16.

³⁸ SB, IV.(1964.), br. 1, 43.-47.

³⁹ SB, IV.(1964.), br. 2, 47.-52.

*pri nas.*⁴⁰ Spomenimo da je u trećem godištu i jedna homilija o. Franje Careva na poslanicu nedjelje Muke naslovljena *Veliki svećenik i vječno otkupljenje.*⁴¹

S petim godištem prestaje praksa donošenja homiletske građe, ali susrećemo dva opširnija priloga vezana uz homiliju: F. K., *Anemične propovijedi s podnaslovom: Može li homilija biti snažna?*⁴² i *Božja beseda pri maši* (Dr. Marijan Smolik).⁴³ Taj smjer će ostati i u nekoliko godištima nakon toga. Za razmatranu problematiku nalazimo samo prilog France Rozmana pod naslovom *Duhovnik, služabnik Božje besede* (cf. Lk 1,2).⁴⁴

456

U 10. godištu (str.227-240) uvršten je opširan članak Čedomila Čekade pod naslovom: *Nedjeljna (i blagdanska) 'homilija' kao pastoralni problem* u kome se zauzima "da bi bilo bolje što više olabaviti ovisnost propovijedi o misnim tekstovima dana, pa svećeniku ostaviti slobodu u izboru teme" (str. 231). Takav prijedlog odudara od prvotne zamisli u pripremanju homiletske građe u prvim godištima.

S prvim brojem 1976. uvodi se nova rubrika: "Nedjelje kroz liturgijsku godinu" u kojoj se donosi homiletska građa i to će biti redovito do 1980. Urednik fra Šimun Šipić u uvodniku u broj 1/76. obrazlaže da "u njoj želimo čitaocima pružiti kratka liturgijska razmišljanja sa svrhom da mogu bolje i potpunije pratiti liturgijsko događanje nedjeljnih i blagdanskih slavlja". Priređivači priloga u tom godištu bili su: fra Jure Radić, fra Bernardin Škunca, fra Frano Carev, fra Zvezdan Linić i fra Luka Livaja. Oni će to ostati i u nekoliko sljedećih godišta s tim da je jedan prilog (br.2/78) priredio fra Milan Šetka.

Od 1980. počinje intenzivnija rasprava o obnovljenom liturgijskom kalendaru, ali se još donosi homiletska građa za neke nedjelje, iako s 2. br. počinju prilozi za liturgijski kalendar kroz jedan mjesec u godini što ga vremenski pokriva dotični broj SB. To će biti redovita praksa do br. 1/85 od kada će se homiletska građa donositi samo povremeno i neredovito.

⁴⁰ SB, IV.(1964.), br. 2, 52.-59.

⁴¹ SB, III.(1963.), 11.-13.

⁴² SB, IV.(1964.), br. 5-6, 63.-68.

⁴³ SB, IV.(1964.), br. 5-6, 69.-70.

⁴⁴ SB, IX.(1969.), br. 1, 3.-9.

POPATNA IZDANJA SB

Uz redovito tiskanje časopisa četiri puta godišnje, Uredništvo je pokrenulo i više popratnih izdanja od kojih je većina bila homiletskog sadržaja. Tako ističemo šest svezaka propovijedi iz pera fra Franje Careva:

- tri na temu prvoga misnoga čitanja i evanđelja: *Govorim vama, govorim svima* (za god. B), 1978.; *Svi su visjeli o njegovoj riječi* (za god. C), 1979.; *Zrnje riječi Božijih* (za god. A), 1980.
- tri na temu drugoga misnog čitanja: *U osvit velikoga dana* (za god. A); *Prihvatite usađenu riječ* (god. B); *Othranjeni zasadama vjere* (god. C).

Potom, tu su i tri veoma vrijedna sveska prevedenih propovijedi za nedjelje i blagdane p. *Raniera Cantalamessa*, *Riječ i život* (A – B – C) u prijevodu fra Ivana Abrusa.

Tri sveska propovijedi fra *Stanka Radića* za koje sam autor u uvodu prvoga sveska (str. 7) navodi da je *pokušao unijeti izujesno osvježenje u propovjedničku djelatnost*, bila su zaista osvježenje u literarnom i retoričkom smislu, ali su manje bila tumačenje svetopisamskih misnih čitanja. To su:

- *I kruhokradice gladuju* s podnaslovom: *Uz poruku Riječi Božje za godinu A. Priručnik za propovjednike – Komentari čitanja za vjernike*, 1974.;

- *S maskama dolje* (1975.)

- *Uspravno dalje* (1976.)

Hvalevrijedna je i knjiga u kojoj su zajedno objavljene homilije i razmatranja uz svagdanja misna čitanja svetih vremena pod naslovom *Kruh svagdanji*, 1985. za koja su neki čitatelji u pismima uredništvu izrazila želju da se objelodane u jednom svesku nakon što su objavljivana u časopisu.

U ovaj korpus bi se moglo ubrojiti i više svezaka tematskih propovijedi fra *Marija Jurišića* objavljenih u nizu "Biblioteka Službe Božje", kao što su: *Nada uskrsnuća*, *Blagoslov i prokletstvo* i još neka od brojnih izdanja istoga auktora. Te propovijedi nose više obilježje prijašnjeg stila propovijedanja s mnogim kratkim primjerima i slikama, ali su ih svećenici veoma dobro prihvatili i koristili kao pomoćno sredstvo kod pripremanja homilija.

Hvalevrijedne su i homilije svetih otaca što ih je u više svezaka preveo i obogatio preglednim uvodima i kratkim tumačenjima dr. fra Marjan Mandac od kojih ističemo: Dva sveska Augustinovih "Govora"; Jeronimovo *Tumačenje Matejeva*

evanđelja, Tumačenje Jone proroka i osobito njegovo Tumačenje Pavlovih poslanica. Potom Krsne pouke Ivana Zlatoustoga i Mistagoške kateheze Ćirila Jeruzalemskoga.

3. PERSPEKTIVE

Uzimajući u obzir višestoljetno iskustvo homiletske prakse, osobito nakon Drugoga vatikanskoga sabora, osluškujući poticaje suvremenog stila života i dokumenata crkvenog učiteljstva o toj problematici, možemo uočiti perspektive prema kojima bi trebalo usmjeravati homiletsku praksu pa prema tome i odgovarajuću građu kao nužnu pomoć propovjednicima.

3.1. *Sastavni dio stola Riječi Božje*

Homilija je nužno povezana i usmjerena na naviještanje Riječi Božje vjernicima. Zbog toga to ne može, niti smije, biti običan govor koji je upravljen i nevjernicima. Uspješnost i neuspješnost se odražava na vjerskom području i računa na djelovanje Duha Božjega koji je djelatan i preko navjestitelja i u samim slušateljima. U tom Duhu vjernici shvaćaju i prihvaćaju naviještenu riječ "ne kao riječ ljudsku, nego kakva uistinu jest, riječ Božju koja i djeluje u vjernicima" (1 Sl 2,13). Zbog toga vjernik "nepokolebljivo pristaje uz vjeru, koja je jednom bila predana svetima, ispravnim sudom dublje u nju prodira i potpunije je primjenjuje u život" (LG 12).

Dar Duha Svetoga po kome se naviještena Božja poruka shvaća i primjenjuje na konkretan život nije nešto mehaničko niti dobiveno jednom zauvijek. U to se treba uvoditi katehetskim poukama i prakticirati u konkretnim bogoslužjima zajednice vjernika. Tako se prihvaća i usavršava "milost riječi" (LG 35) što je dar koji se udjeljuje svim vjernicima. I na tome se temelji aktivno sudjelovanje u bogoslužju Riječi Božje. U tom bogoslužju Bog govori vjernicima, ali taj govor nije neposredan nego uključuje različite posrednike: Sveto pismo, življena predaja Crkve, službeno učiteljstvo, osoba službenika u liturgiji, sakramentalni znakovi. Sveto pismo koje se čita u zajednici je povlašten posrednik Božjega govora, ali i liturgijska predaja je važan interpretativni kriterij. U tom kontekstu se povezuje starozavjetno čitanje, psalam, evanđeoski odlomak sa

sakramentalnim znakom u euharistijskom bogoslužju nakon toga i liturgijskim vremenom ili svetkovinom što ih slavimo.

Interpretacija Božjega govora nije izdvojena iz konkretnog života. Dapače, Božja prilagodljivost računa s društveno-kulturnim stanjem konkretnih vjernika i zbog toga se Božji govor mora interpretirati i pod tim vidom. Homilija bi trebala pomoći vjernicima da u svim tim zavrzlama lakše uđu u razgovor s Bogom i osobno prihvate njegovo spasenjsko djelovanje.

Homilija je sastavni dio bogoslužja, ali nije vezana samo sa svetopisamskim čitanjima nego s cjelokupnim liturgijskim slavljem. Naravno, stol Riječi Božje u tome zauzima povlašteno mjesto. Zbog toga Jungmann ističe: "Biblijskom čitanju unutar liturgije i kao njezinu dijelu, treba pristupiti živa riječ naviještanja, i to ne samo kao bilo kakvo upućivanje nego kao oživljavanje otajstva kojemu je to slavlje posvećeno".⁴⁵

3.2. *Homilija prilagođena naviještenom Pismu i stanju slušatelja*

Iz obilja svetopisamske baštine Crkve u obnovljenom bogoslužju ponuđeno je "obilnije, raznovrsnije i prilagodljivije čitanje Svetoga pisma" (SC 35). Zbog toga je razumljivo da su u tom obilju zastupljeni različiti literarni žanrovi: mitološke priče, usporedbe, mudrosni tekstovi, povijesno-poučne pripovijetke, proročki tekstovi... Zadatak je homilije da pomogne vjernicima otkriti pravu, izvornu Božju poruku u svakom od tih literarnih stilova, a da se ne zaustavi samo na literarnom ruhu. Zbog toga će katkad biti nužno u homiliji iznijeti neka egzegetska pojašnjenja o pročitanoj tekstu i literarnoj vrsti u kojoj je napisan da bi se izvorna poruka mogla primijeniti na vrijeme slušatelja i prihvatiti kao konkretna poruka Božja. U tome propovjednik mora biti decentan i razborito odmjeren vodeći uvijek računa o intelektualnom i vjerskom dometu svojih slušatelja.

Homilija u svakom slučaju mora biti poticajna i utješna. Budući da je u službi Kristova vazmenog otajstva, treba biti obilježena optimizmom i nadom u konačnu pobjedu dobra i asistenciju Duha Svetoga u sve dane.

Propovjednik mora voditi računa i mentalitetu današnje

⁴⁵ JUNGSMANN J. A., "Das zweite vatikanische Konzil", u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, I., 40.

generacije koja je navikla na nove načine govorne komunikacije. Suvremena sredstva priopćavanja (*mass media*) su navikla ljude da prihvaćaju govor na drukčiji način od onoga na koji smo mi stariji navikli. Izgovorene riječi više ne evociraju pojmove nego vidljivo i emotivno sudjelovanje u onome što se čuje. Zbog toga je čest nesporazum u komunikaciji između govornika i slušatelja, osobito mlađe generacije koji skoro neprekidno drže slušalice u ušima i slušaju drukčiji način komuniciranja od onoga što čuje s ambona u crkvi. A isti jezik komunikacije između govornika i slušatelja je uvjet razumijevanja i prihvaćanja govora. Danas prevladava oblik komunikacije u kome govorenje nije jedino niti glavno. Ono samo površinski sudjeluje u suvremenoj komunikaciji. Samo onoliko koliko je potrebno za promidžbu osvajanja tržišta.

A ne radi se samo o teškoćama na razini shvaćanja govora. I načini govora utječu na uspješnost. Monolog koji se još uvijek, skoro isključivo, prakticira u iznošenju homilije, danas je u ozbiljnoj krizi. Danas se sve češće prakticira i promiče dijaloški način govora u kome i slušatelji imaju prigodu djelatno se uključiti a ne da budu samo pasivni slušači. Uz taj "dijaloški" oblik govora, televizija i radio su uveli skoro kao redovit način da o nekoj temi govori više sudionika jedan za drugim, a slušatelji se mogu uključiti putem telefona i izraziti svoj pristanak, ispravak ili odbijanje rečenoga. Upravo zbog toga iskusni Craddock paradoksalno primjećuje: "Ne treba zaboraviti da postoje dvije vrste propovijedi koje je teško slušati: one loše i one dobre. Zašto se slušatelj ne bi trebao oduprijeti? Ako se homilija dotiče temeljnih pitanja, ako prijanjanje uz tu poruku traži od njega da promijeni svoje odnose, način na koji koristi svoja dobra i moć, mišljenje koje ima o etičkim i moralnim pitanjima, ako vjerovati znači potvrditi savez s Bogom i sa zajednicom vjernika, razumije se zašto postoji otpor".⁴⁶

Neke su zajednice uvele praksu dijaloške homilije u misama s djecom. Ima sličnih pokušaja i u misama s malim zajednicama. Ne radi se samo o pukoj izmjeni i pomodarstvu nego o učinkovitijoj ulozi homilije na prihvaćanje Božje poruke naviještene u svetopisamskim čitanjima. U nju propovjednik mora unijeti dosta žara da slušatelj osjeti uvjerenje što stoji iza izrečena govora. Nositelj homilije ne mogu biti samo pojmovi

⁴⁶ CRADDOCK, *Propovijedanje*, 70.

nego to treba biti čitava osoba propovjednika i slušatelja.

I na kraju još nešto, ali ne kao najmanje važno. Homilija mora dobiti i govorničke osobine lijepa govorenja. I po stilu i po dikciji. Možda bi dobro bilo da svaki propovjednik kod pripremanja i izvođenja homilije ima na pameti ono što im je poručio Nietzsche: "Prikažite ljepšim svoga Boga, ako želite da mu se klanjam".

ZAKLJUČAK

Liturgijsko-pastoralni časopis *Služba Božja* u 50 godina svoga izlaženja dao je svoj doprinos promicanju pravilnog shvaćanja mjesta i uloge homilije u bogoslužju kao i njezina sadržaja. Osobito se to može reći za prvih pet godina izlaženja. Kasnije je bilo različitih oscilacija kako s obzirom na kvantitetu tako i na kakvoću nuđene homiletske građe.

Hvalevrijedne su bila i popratna izdanja u kojima su objelodanjivane zbirke homilija ili prijevoda srodna sadržaja što je značajno podizalo kršćansku kulturu propovjednika.

Ovaj članak nije imao za cilj samo analizirati što je do sada učinjeno u časopisu i njegovim popratnim izdanjima. To je bio samo izazov i poticaj daljnjim razmišljanjima i planovima za buduće usmjerenje. Hvalevrijedno bi bilo promicati nove oblike govorne komunikacije na koje su slušatelji naviknuti na drugim područjima života i u tom stilu pružati uzorke homilija za različite oblike bogoslužja.

HOMILETIC MATERIALS IN *DIVINE SERVICE*

Summary

In the fifty-year period of publishing, the liturgical-pastoral periodical *Divine Service* has brought some contributions of homiletic materials. In this article the author analyzes the contributions of homiletic materials published in the periodical and in concurrent editions putting them in the context of that-time Church developments. It is important to point out the directing of the homily towards the Bible readings announced

on Sunday service and promoting the homily as an integral part of liturgy.

Indicating the proper place and role of the homily in liturgy, the author also suggests possible prospects for further guidelines of the periodical which should continue assisting the pastoral workers in preparing and carrying out the liturgy.

Key words: homily, liturgical act, sermon, preacher, speech communication.